

3. Дудюк В.С. Економічний механізм сталого використання ресурсів березового соку// Наук. вісник УкрДЛТУ: Зб. наук.-техн. праць. – Львів: УкрДЛТУ. – 1999, вип. 9.8. – С. 204-207.

4. **Методика** визначення плати за спеціальне використання лісових ресурсів України/ І.М. Синякевич, П.К. Динька, Є.І. Сенько, О.І. Шинкарук, М.М. Огородник, І.Я. Олійник, Я.М. Дідик, Н.М. Дмитерко, О.В. Врублевська, В.С. Дудюк, Л.В. Ішук. – Львів: УкрДЛТУ, 1995. – 33 с. – Укр. – Деп. в ДНТБ України. 18.12.95, № 4 – Ук96.

УДК 630*903(477)

Аспірт. О.П. Павліщук – УкрДЛТУ

АНАЛІЗ ЛІСОВОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ: ЕКОЛОГІЧНИЙ, ЕКОНОМІЧНИЙ ТА СОЦІАЛЬНИЙ АСПЕКТИ

Аналізується лісова політика України. Особлива увага звертається на екологічні, економічні та соціальні проблеми лісового господарства. Окреслено пріоритетні напрямки розвитку лісової галузі.

Ключові слова: лісова політика, фінансування лісового господарства, ефективне використання лісових ресурсів.

Doctorate O.P. Pavlischyk – USUFWT

Analysis of forest policy of Ukraine: ecological, economic and social aspects

The forest policy of Ukraine is analyzed in the article. The special attention applies on the ecological, economic and social problems of forestry. Priority directions of development of forest industry are outlined.

Keywords: forest policy, financing of forestry, effective use of forest resources.

Давно відомим є той факт, що ліси займають центральне місце в забезпеченні екологічної рівноваги на Землі, є вагомим чинником сталого розвитку суспільства в ХХІ столітті. В багатьох вітчизняних наукових працях, відображено ресурсно-економічну, екологічну та соціальну цінність лісів [2, 5, 6, 8, 12], важливу проблему лісової галузі в перехідний період [1, 3-5, 7, 9, 13], частіше наголошується на необхідності формування національної лісової політики, спрямованої на забезпечення раціонального та невиснажливого використання всіх компонентів лісових ресурсів. При цьому кожна країна, зокрема і наша держава, повинна враховувати принципи сталого управління лісами, які були проголошені на Міжнародній конференції ООН в Ріо-де-Жанейро (1992) та конференціях міністрів європейських країн, що відбулися в Страсбурзі (1990), Гельсінкі (1993), Лісабоні (1998) та Відні (2002). Визначення пріоритетних напрямків лісової політики України потребує аналізу основних екологічних, економічних та соціальних аспектів ведення лісового господарства, що в цілому визначають національні еколого-економічні особливості лісокористування.

Екологічні аспекти лісової політики України

Аналіз насамперед екологічних аспектів лісової політики України зумовлений як зростанням важливості екологічних питань в лісовому господарстві, так і тим, що у складі лісового фонду України переважають ліси 1-ї групи, які виконують переважно природоохоронні функції. Україна є лісодефіцитною державою, територія лісистості якої становить 15,6 %, що менше оптимального показника (19 %-20 %) [13]. Забезпеченість лісом одна із найниж-

чих в Європі – на одного жителя припадає 0,18 га лісів та $34,4 \text{ м}^3$ запасу деревини, тоді як у Фінляндії цей показник становить 4,64 га, Швеції – 3,47 га, Норвегії – 2,18 га [10].

Нерівномірність вікової структури лісів, де переважають середньовікові насадження (44,6 % вкритих лісом земель) та молодняки (31,5 %), а частка пристигаючих і стиглих насаджень становить відповідно 12,7 % та 11,2 % зумовлена надмірним вирубуванням деревини в повоєнні роки. На території України домінують в основному твердолистяні (43,2 %) та хвойні насадження (42,2 %).

Середній запас деревини на 1 га вкритої лісом площі України становить 186 м^3 , а середньорічний приріст деревини на 1 га вкритої лісом площі – $3,8 \text{ м}^3$, що в цілому відповідає середньому європейському рівню (в Угорщині даний показник становить $6,2 \text{ м}^3$, Німеччині – $5,6 \text{ м}^3$, Румунії – $4,6 \text{ м}^3$, Польщі – $3,4 \text{ м}^3$) [10]. Останнє десятиріччя характеризується зменшенням обсягів лісокористування (з 5799 тис м^3 ліквідної деревини в 1990 році в лісах державних лісгосподарських підприємств України до 4435 тис м^3 в 1999 році), і лише з 2000 року його поступовим зростанням (до 5040 тис м^3 в 2002 році).

Зауважимо, що інтенсивність лісокористування залишається невисокою. Вирубування деревини з розрахунку на 1 га вкритої лісом площі становить $1,4 \text{ м}^3$ або 38 % річного приросту насаджень, що пояснюється переважанням в структурі лісового фонду молодняків та середньовікових насаджень [5]. Цікавим є той факт, що в останні роки розрахункова лісосіка недовикористовується в середньому на 10-15 % та значно перевиконуються плани рубок, пов'язаних з веденням лісового господарства, зокрема в лісах, підпорядкованих Державному комітету лісового господарства в 2001 році план рубок, пов'язаних з веденням лісового господарства був перевиконаний на 24,5 %, в 2002 – на 20,8 %, а план суцільних санітарних рубань – відповідно на 50,7 % та 44,3 %. Як бачимо, лісгосподарські рубання поступово трансформуються в промислову заготівлю деревини на шкоду потенційній продуктивності лісів. Через порушення ведення лісового господарства реальна продуктивність деревостанів набагато менша від нормальної, розрахованої за таблицями ходу росту [1].

Якщо говорити про відтворення лісових ресурсів, то тут спостерігається поступове покращення ситуації (обсяги лісовідновлення підприємствами Державного комітету лісового господарства України збільшились з 31472 га в 2000 році до 38411 га в 2002 році). Проте розмір природного поновлення залишається досить незначними і становлять в середньому 19-20 % від загальних обсягів лісовідновлення. За цим показником Україна значно поступається європейським країнам, які лісовідновлення здійснюють переважно шляхом сприяння природному поновленню. Особливо нестійкими та бідними на біорізноманіття є ліси на терені Карпат, де біологічно нестійкі смеречники замінили корінні листяні насадження, стали основним чинником екологічної нестабільності гірських екосистем [6].

Згідно з даними Державного комітету статистики України (2002 р.), за останній час майже на 30 % зменшилась кількість цінних для мисливського

господарства копитних тварин та на 20 % – чисельність пернатої дичини, що свідчить про негаразди в мисливському господарстві України. В Україні протягом останніх років зросла площа природоохоронних територій. На сьогодні у структурі лісового господарства заповідано 13,9 % земель лісового фонду [13]. Зважаючи на площі еродованих земель, якими охоплено 26 % всіх сільгоспугідь України, дедалі більшого значення потрібно приділяти захисному лісорозведенню [2]. Проте за останнє десятиріччя обсяги створення захисних насаджень зменшились з 11350 га в 1994 до 4014 га в 2002, а створення полезахисних лісових смуг відповідно з 1799 га до 294 га. Боротьба з ерозією ґрунтів повинна спрямовуватись не на ліквідацію наслідків, а на упередження причин, при цьому саме лісам належить головна роль в забезпеченні стійких агроєкосистем.

З метою вирощування здорових та високопродуктивних насаджень, потрібно своєчасно вживати заходів боротьби із хворобами та шкідниками лісу, адже в лісах Держкомлісгоспу станом на 01.01.2002 р. було зареєстровано 200,5 тис. га насаджень вражених хвоєлистогризучими та 34,1 тис. га стовбурними шкідниками.

Нестабільність лісових екосистем пов'язана з наслідками Чорнобильської катастрофи, коли під радіоактивне забруднення потрапило близько 3,5 млн. га лісових насаджень України. На площі 1,5 млн. га лісове господарство ведеться з певними обмеженнями на заготівлю деревини, лікарську сировину, гриби, ягоди, що пов'язано з високою щільністю забруднення цезієм-137. Продовжується процес його накопичення в забрудненій зоні поваленого сушняку та стиглого лісу, який втрачає свої цінні властивості і технічну якість. Економічні збитки лісових підприємств зростають через необхідність фінансування заходів, пов'язаних з виробництвом екологічно чистої продукції [7].

Однією з важливих проблем в лісовому господарстві є охорона лісів від пожеж, що ускладнюється не лише породною та віковою структурою деревостанів, масштабними меліоративними роботами на заході Полісся, а й складними погодними умовами та суховіями в південно-східному регіоні, за близьке розташування лісів до густонаселених місць, що значно збільшує ймовірність виникнення пожеж.

Як бачимо, стійкість значної частини українських лісів понижена внаслідок дії антропогенних факторів, що викликають деградацію навколишнього природного середовища. Зниження біологічного різноманіття лісів, нерівномірна вікова структура деревостанів, забруднення території радіонуклідами, погіршення санітарного стану лісів є тими екологічними факторами, які потрібно враховувати при формуванні національної лісової політики.

Економічні аспекти лісової політики України

Однією з важливих економічних проблем лісового сектору є забезпечення стабільного і достатнього фінансування лісового господарства [1, 3, 4, 9, 13]. На даний час розмір кореневих платежів за деревину, що виконують в основному фіскальну функцію, не забезпечує стає лісокористування. Плата за спеціальне використання лісових ресурсів є значно меншою, ніж бюджетні

витрати на ведення лісового господарства. Зокрема, в 2002 році коренева плата, сплачена в держбюджет підприємствами Держкомлісгоспу України становила 46161,1 тис. га, а витрати з державного та місцевого бюджетів на лісогосподарські заходи – 85524,6 тис. га (на 47 % більше).

Останнім часом в Україні, яка характеризується дефіцитом лісових ресурсів, спостерігається негативна тенденція нарощування експорту деревини, особливо лісоматеріалів необроблених (частка їх експорту в загальному обсязі заготівлі деревини підприємствами Держкомлісгоспу України зростає з 10,6 % в 2000 році до 12,2 % в 2002 році). Вирішення цієї проблеми повинно здійснюватись шляхом використання ефективних інструментів лісової політики з врахуванням національних інтересів.

Запровадження національної системи лісової сертифікації, що в майбутньому забезпечить конкурентоздатність лісопродукції як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках, підвищить прибутковість лісових підприємств, є одним із важливих чинників сталого розвитку лісової галузі [8, 11]. Негативно відбивається на ефективності лісового господарства жорстка система планування, яка в умовах ринкового господарювання повинна бути більш гнучкою, передбачати зменшення фінансової залежності лісовласників від центральних органів влади.

Непривабливий інвестиційний клімат в Україні не сприяє розвитку технічної інфраструктури лісового господарства, особливо це стосується покращення мережі лісових доріг. Дедалі складнішим буде функціонування лісової галузі України без вирішення низки правових проблем, а саме:

- законодавче закріплення лісової політики України, національної за змістом, яка б враховувала особливості ринкової економіки, міжнародні зобов'язання нашої держави в галузі лісового господарства;
- врегулювання питань власності в лісовому господарстві;
- розмежування функцій управління, контролю, законотворчості та господарювання, які виконує Держкомлісгосп України, що не узгоджується з антимонопольними принципами;
- відсутність регіональної лісової політики, яка б враховувала специфічні еколого-економічні та соціальні умови лісокористування Карпат, Криму, Полісся, Лісостепу і Степу України [1].

Лише узгоджене вирішення екологічних, економіко-правових проблем лісового господарства забезпечить розумне поєднання економічного зростання лісової галузі з охороною лісових екосистем, постійним та збалансованим лісокористуванням.

Аналіз соціальних аспектів лісової політики України

Зважаючи на зростаючу роль лісового сектора в суспільному житті країни, дедалі частіше поряд з екологічними та економічними проблемами лісової галузі, науковцями розглядаються соціальні та духовні аспекти національної лісової політики [8, 9]. Зокрема звертається увага на значущість лісового сектора в забезпеченні належного рівня зайнятості в сільській місцевості, насамперед за рахунок розвитку переробної галузі [3, 4]. При цьому відмічається важливість лісу як джерела палива та продуктів харчування і пов'язана з цим незаконна експлуатація лісових ресурсів, передусім самовіль-

ні рубки та браконьєрство, в результаті чого як держава, так і суспільство в цілому отримують значні збитки.

Забезпечення лісового господарства висококваліфікованим персоналом, адаптованим до ринкових умов господарювання, вимагає не лише переорієнтації, зміни стереотипів тих фахівців лісової галузі, що виховані на засадах адміністративно-командної економічної системи, а й адекватної підготовки нових працівників, здатних приймати ефективні рішення задля сталого розвитку лісової галузі.

Зростаючий інтерес суспільства до проблем навколишнього середовища, зокрема лісів, потребує більшої прозорості та доступності інформації про інвестиційні проекти, специфіку лісогосподарського виробництва, а також участь усіх зацікавлених сторін (місцевого населення, громадських, екологічних організацій) у розробці і реалізації лісової політики. З огляду на корисні властивості лісів, потрібно більше уваги приділяти розвитку регіонів оздоровлення, особливо в Українських Карпатах, що сприятиме покращенню їх соціально-економічного клімату.

Говорячи про ліси як духовне надбання нашого народу, потрібно усвідомлювати важливість національних традицій природокористування. Вільний доступ громадян у ліси всіх форм власності поряд з охороною найцінніших ділянок лісового фонду, пам'яток природи, що мають історичну та культурну цінність, є однією з традицій, яку варто зберегти і в майбутньому.

Отже, аналіз основних екологічних, економічних та соціальних аспектів національної лісової політики доводить об'єктивну необхідність реформування лісового господарства з метою забезпечення сталого розвитку лісової галузі. Враховуючи досвід європейських країн щодо ведення лісового господарства, національні традиції та еколого-економічні умови лісокористування, Україна повинна чітко окреслити власну лісову стратегію, спрямовану на охорону, відтворення та ефективне, збалансоване використання лісових ресурсів. При цьому особливу увагу необхідно звернути на наступне:

- збільшення лісистості території України, збереження природної лісової рослинності, біологічного та генетичного розмаїття лісових екосистем, формування продуктивних та стійких до негативних факторів середовища змішаних лісових насаджень, розвиток багатоцільового лісокористування є пріоритетними напрямками національної лісової політики;
- екологізація податкової системи лісового господарства, застосування методів економічного стимулювання сталого ведення лісового господарства, державна фінансова підтримка лісокористувачів всіх форм власності [11] дасть змогу певною мірою адаптувати лісову галузь до ринкових умов господарювання;
- зважаючи на роль лісів в оздоровленні довкілля, потребує чіткого обґрунтування розвитку мережі природно-заповідних територій, особливо охоронних ділянок лісового фонду з метою недопущення негативного впливу на ресурсно-економічний потенціал лісового господарства;
- вдосконалення системи моніторингу лісів сприятиме покращенню санітарного стану лісових насаджень, запобіганню пошкодження екологічно вразливих територій лісового фонду, що в цілому позитивно вплине на комплексну продуктивність лісів;

- забезпечення прибутковості лісового господарства, ефективного розвитку деревообробної галузі потребує використання впливових як економічних, так і екологічних інструментів в практиці лісочористування (ціни на лісочородукцію, екологічна сертифікація, екостандарти і субсидії, штрафні санкції та митні платежі), які на правовій основі регулюватимуть стабільність лісового сектора;
- створення інформативної бази даних в лісовому господарстві, яка б характеризувала прогрес в напрямку забезпечення сталого лісочористування зумовлює необхідність розробки та впровадження національної системи критеріїв та індикаторів сталого управління лісами.

Усвідомлення багатогранної ролі лісів, відповідальність за їх стан перед майбутніми поколіннями вимагає екологізації всіх сфер суспільного життя, особливо лісового господарства [8]. Розуміння пріоритетності духовного розвитку над матеріальним, врахування інтересів світової спільноти дасть змогу відвернути глобальні екологічні катаклізми, забезпечить стабілізацію довкілля, стійкість та життєздатність лісових екосистем.

Література

1. Біднячук С. Концептуальні основи регіоналізації лісівничої політики України// Регіональна економіка. – 2003, № 2. – С. 118-124.
2. Кулінич В. Ліси на захисті землі від ерозії// Лісовий та мисливський журнал. – 2002, № 3. – С. 14-15.
3. Лакида П.І., Кравець П.В. Лісова політика України в перехідний період: проблеми та стратегія// Аграрна наука і освіта. – 2001, т.2, № 1-2. – С. 95-99.
4. Попов М., Сторожук В., Полякова Л., Кирилюк С., Савущик М., Олійник Р. Лісова політика України (умови реалізації та пріоритети)// Лісовий та мисливський журнал. – 2002, № 3. – С. 10-12.
5. Природно-ресурсний потенціал сталого розвитку України/ Данилишин Б.М., Дорогунцов С.Г., Міщенко В.С., Коваль Я.В., Новотворов О.С. – К.: РВПС України, 1999. – 716 с.
6. Романовський В. Смерекові деревостани Українських Карпат// Лісовий і мисливський журнал, № 4-5. – 2000. – С. 23.
7. Самоплавський В.І. Лісове господарство України на зламі тисячоліть// Наук. вісник НАУ: Лісівництво. – К.: НАУ. – 2000, вип. 25. – С. 11-19.
8. Синякевич І.М. Екологізація розвитку: об'єктивна необхідність, методи, пріоритети// Економіка України. – 2004, № 1. – С. 57-63.
9. Синякевич І.М. Екологічна і лісова політика. – Львів: УкрДЛТУ, 2002. – 202 с.
10. Синякевич І.М. Економіка лісочористування: Підручник. – Львів: ІЗМН. – 2000. – 402 с.
11. Синякевич І.М., Мельник С.О., Соловій І.П., Холявка В.З., Ковалишин В. Лісовий кодекс України (альтернативний проект)// Газета "Деревообробник". – 2002, № 15.
12. Фурдичко О.І. Екологічна безпека – передумова економічної стабільності// Лісовий і мисливський журнал. – 2000, № 4-5. – С. 21-23.
13. Фурдичко О.І. Лісове господарство України: перспективи, критерії та індикатори екологічно сталого ведення й управління// Регіональна економіка. – 2003, № 2. – С. 21-35.

УДК 630*643

Доц. А.М. Дейнека, канд. екон. наук – УкрДЛТУ

ЛІСОВЕ ГОСПОДАРСТВО ЛЬВІВЩИНИ: ДИНАМІКА ОСНОВНИХ ПОКАЗНИКІВ, ТЕНДЕНЦІЇ І ПЕРСПЕКТИВИ

При функціонуванні галузей економіки, пов'язаних із використанням природних ресурсів, має бути забезпечена інтеграція інтересів економіки і екології з метою недопущення виснаження природних ресурсів. Подані основні показники лісочористарського виробництва області в динаміці останніх років. Запропоновані заходи щодо оптимізації функціонування лісочористарського комплексу регіону на засадах сталого розвитку.